

CONFERENCE PROCEEDINGS
July 27-28, 2020
Tashkent, Uzbekistan

International online conference
**PSYCHOLOGY SCIENCE AND
YOUTH DEVELOPMENT**

**ПСИХОЛОГИЯ ФАНИ ВА
ЁШЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИ**
Халқаро онлайн конференция

МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ
2020 йил, 27-28 июль
Тошкент, Ўзбекистон

 <http://ips2020.uz/>

 https://t.me/IPS_in_UZBEKISTAN

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРИЛИГИ
МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЖТИМОЙ ФАНЛАР ФАКУЛЬТЕТИ
ПСИХОЛОГИЯ КАФЕДРАСИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ШАҲАР БОШ БОШҚАРМАСИ

“ПСИХОЛОГИЯ ФАНИ ВА ЁШЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИ”

*Халқаро илмий – амалий онлайн конференция материаллари
(27-28 июль, 2020 йил)*

MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIALIZED
EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY OF
THE NATIONAL UNIVERSITY OF UZBEKISTAN
MINISTRY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF
THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
MAIN DEPARTMENT OF TASHKENT CITY OF
THE MINISTRY OF INTERIOR AFFAIRS

“PSYCHOLOGY SCIENCE AND YOUTH DEVELOPMENT”

*Proceedings of the international scientific-practical online conference
(July 27-28, 2020)*

ТОШКЕНТ – 2020

Ушбу конференция Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 07.06.2019 йилдаги “Психология соҳасида кадрларни тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш ва жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 472-сонли Қарори ижросини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Миллий университети Психология кафедраси томонидан масофавий шаклда ташкил этилди.

МАСЪУЛ МУҲАРРИРЛАР:

Мухамедова Дилбар Гафурджановна – ЎзМУ психология кафедраси мудир, психология фанлари доктори, профессор.
Ғозиев Эргаш Ғозиевич – психология фанлари доктори, профессор.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Мариэтта Карамян – ЎзМУ доценти, психология фанлари доктори.
Гулнора Богдалова – ЎзМУ доценти, психология фанлари номзоди.
Дилфуза Илхамова – ЎзМУ доценти, психология фанлари номзоди.
Набижон Мажидов – ЎзМУ доценти, психология фанлари номзоди.
Нилуфар Далимова – ЎзМУ доценти, психология фанлари номзоди.
Нозима Муллабаева – ЎзМУ доценти, психология фанлари номзоди.
Рухсора Қудратуллаева-ЎзМУ доценти, психология фанлари номзоди.
Индира Рахимова – ЎзМУ доценти, PhD.
Хасанбой Абдусаматов – ЎзМУ доценти, PhD.

ТЕХНИК МУҲАРРИРЛАР:

**Абдумўмин Усманов, Гулбону Куватова, Сирожиддин Салохов,
Жаҳонгир Эргашов, Нодиржон Ибрагимов, Акмал Шукуров.**

Конференция ҳақидаги қўшимча маълумотлар билан ташкилий қўмита расмий саҳифалари орқали ҳам танишишингиз мумкин:

Website: <http://ips2020.uz/>

Telegram: [https://t.me/IPS in UZBEKISTAN](https://t.me/IPS_in_UZBEKISTAN)

- *Тўпلامга киритилган маълумотлар учун муаллифлар масъулдир.*

АМАЛИЁТЧИ ПСИХОЛОГЛАР КАСБИЙ КОМПИТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КОМПЮТЕР ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Рустамов Ш.Ш.

БухДУ, Психология кафедраси ўқитувчиси

Жамиятда таълим тизимини ривожлантиришнинг стратегик йўналиши – бу инсоннинг турли соҳаларида мақсадли мустақил фаолияти асосида унинг интеллект ва ахлоқий ривожланишидир. Жаҳоннинг ривожланган давлатлари катори мамлакатимизда ҳам таълимдаги ислохотлар жараёнида мустақил таълимни рағбатлантириш муҳим йўналиш сифатида келмоқда. Педагогнинг касбий лаёқатлилигини тарбиялаш феноменини тадқиқ қилишга бир қатор олимларнинг ишларида ўз ифодасини топган. Бу муаллифлар касбий лаёқатлилиқ – ишончлилиқ сифатлари билан биргаликда ўқитувчининг касбий – индивидуал ҳодиса сифатида педагогик маданиятини тавсифлайди деган фикрни олға сурганлар. Ўз навбатида, касбий лаёқатлилиқ тушунчаси, В.А.Сластенин таъкидлаганидек, педагогнинг педагогик фаолиятини амалга оширишга назарий ҳамда амалий тайёрлигининг бирлигини ифодалайди ва унинг касбий шаклланганлигини тавсифлайди.

Ақлий ва ижодий меҳнатини автоматлаштириш ва турли хил тадқиқотларни ўтказишда компьютерларнинг кенг имкониятларидан фойдаланиш бошқа соҳалар каби психология олдида турган муаммолардан бирига айланганлигига бир неча ўн йил бўлди. Психодиагностик, ижтимоий-психологик тадқиқотлар ўтказиш ва уларнинг натижаларни қайта ишлаш, хулоса чиқариш бошқа тадқиқотлардан тубдан фарқ қилади. Шунинг учун кишиларнинг психологиясини, уларнинг турли хусусиятларни ўрганишда компьютерлардан фойдаланиш ҳам ўзига хос йўл, йўналишга ва талабга эга.

“Компетентлик” феномени ўз даврида файласуфларнинг турли даврдаги изланишларида ўз аксини топганлигини кузатиш мумкин. Шарк мутаффақкирлари Беруний, Ибн Сино, Форобий, Навоий ўз асарларида, инсонларни тушуниш, мулоқотмандлик, суҳбатдошнинг хулқ-атвори, хатти-харакатлари, кечинмаларига нисбатан адекват сезувчанлик, ахлоқий установкалар каби сифатларининг намоён этилишини юқори даражадаги ахлоқий сифатлар деб таърифлаганлар.

Ушбу муаммонинг таркибий қисмлари ва омилларини Д.Гоулман, Д.Майерс, К.Роджерс, Ж.Пиаже, Д.Векслер, Г.Айзенк, Л.Ф.Бахман, А.Палмер, Ян Ван Эк каби хориж олимлари тадқиқ қилганлар. Дастлабки таҳлиллар шуни кўрсатадики, социал-психологик компетентлигининг функциялари бўйича изланишлар олиб борган олимлар А.А. Бодалев, А.А.Деркач, Н.И.Шевандрин, В.Штерн, Е.С.Михайлова, Н.В. Кузьмина, Н.Д. Лакосина, Т. В Кудрявцев, А.К.Маркова, Н.В.Бачманова, В.Г.Богин, В.А.Сластенин ва бошқалар социал-психологик компетентликнинг хусусиятидан келиб чиқиб, унинг маълум даражада функцияларини изоҳлашга ҳаракат қиладилар.

Ушбу мулоҳазалардан келиб чиқиб компетентликнинг қуйидаги кўринишларини таъкидлаб ўтмоқчимиз:

1) креатив компетентлик – педагогик фаолиятга нисбатан танқидий ва ижодий ёндошиш, ўзининг ижодкорлик малакаларига эгаллигини намойиш эта олиш;

2) инновацион компетентлик – педагогик жараёни такомиллаштириш, таълим сифатини яхшилаш, тарбия жараёнининг самарадорлигини оширишга доир янги ғояларни илгари суриш, уларни амалиётга муваффақиятли татбиқ этиш;

3) коммуникатив компетентлик – таълим жараёнининг барча иштирокчилари, жумладан, талабалар билан самимий мулоқотда бўлиш, уларни тинглай билиш, уларга ижобий таъсир кўрсата олиш.

4) Шахсий компетентлик – изчил равишда касбий ўсишга эришиш, малака даражасини ошириб бориш, касбий фаолиятда ўз ички имкониятларини намоён қилиш.

5) Технологик компетентлик – касбий-педагогик БКМни бойтадиган илғор технологияларни ўзлаштириш, замонавий восита, техника ва технологиялардан фойдалана олиш.

6) Экстремал компетентлик – ғавқулотда вазиятлар (табiiй офатлар, технологик жараён ишдан чиққан)да, педагогик низолар юзага келганда оқилона қарор қабул қилиш, тўғри ҳаракатланиш малакасига эгалик.

Психодиагностика соҳасидаги таниқли олим А.Анастази - "Компьютерлар ўзининг маълумотларни юқори тезликда таҳлил ва қайта ишлаш имкониятлари билан тест ўтказишнинг айтарли барча босқичларини, тестни яратишдан бошлаб то уни қўллаш, бирламчи натижаларни қайд қилиш, ҳисоблаш ва интерпретация қилишгача ўзгартирди"-деб кўрсатган эди.

Маълумки, замонавий психодиагностикада компьютерлар қўзғатувчи материални (тест, анкета, саволнома ва ҳ.к.) кўрсатиш (тақдим қилиш), натижаларни йиғиш, сақлаш, уларни математик қайта ишлаш, математик ва график усулларда таҳлил қилиш мақсадида қўлланилади.

Психодиагностика, айниқса замонавий психодиагностика олинган экспериментал материалларни умумлаштириш ва кўп томонли, мураккаб математик статистика методлари ёрдамида қайта ҳисоблашга асосланган. Бундай мураккаб ва сермашаққат ишларни амалга ошириш учун махсус компьютер дастурлари, мажмуалар ишлаб чиқилган. Бу тизимлар олинган экспериментал материалларни тез, аниқ қайта ишлаш, улардан иложи борича кўп маълумот олиш ва олинган натижаларини аниқ, кўргазмали ва ишлатишга қулай ҳолга келтириш имконини беришга мўлжалланган.

Бу ишларнинг барчаларида психодиагностикада компьютерларнинг қўлланилиши психологик экспериментнинг сифатини, олинган натижаларнинг объективлигини ошириши, натижаларни қайта ишлашнинг тезлиги ва аниқлигини таъминлаши, шу асосда психодиагностик натижалардан клиник шароитларда тезкор фойдаланиш, ўқув жараёнида индивидуал ёндашишни амалга ошириш, қисқа вақт оралиғида болалар ва

катта кишиларнинг ақлий ривожланганлик даражасини баҳолаш уларнинг касбга қобилиятларини аниқлаш имконини бериши кўрсатилган. Ҳақиқатдан ҳам диагностика жараёнларини автоматлаштириш, стандартлаштириш уларнинг оммавийлигини таъминлайди, текширилувчига экспериментатор шахсининг ва тест ўтказиш шароитининг ўзгарувчанлиги таъсирини камайтириш ҳисобига натижаларнинг объективлиги ва ишончилигини оширади. Юқори даражада эса натижалар сифат жиҳатдан таҳлил қилинади ва компьютер ёрдамида интерпретация қилинади.

Компьютерлаштирилган диагностиканинг устунлик томонлари унинг ўзига хос методикаларни ишлаб чиқиш муаммосини кўяди. Бу борада ечилмаган жуда кўп масалалар мавжуд. Шундай масалалардан бири қўлланилиб келаётган, ўзининг самарадорлигини амалда исботлаган методикаларни компьютерлаштиришдир. Шу сабабли анъанавий ва автоматлаштирилган (компьютерлаштирилган) методикаларнинг натижаларини таққослашга доир тадқиқотлар ўтказиш жуда муҳим.

Плессин У. компьютерлаштирилган диагностиканинг устунлик ва бир қатор чегараланганлигини таҳлил қила туриб шуни кўрсатадики, тўғри ташкил қилинган ҳолда (компьютерда ишлашга олдиндан ўргатиш, киритилган жавобни тўғрилаш имконини бериш, алоҳида вазифаларни ташлаб кетиш имконияти ва ҳ.к.) анъанавий ва компьютерлаштирилган (автоматлаштирилган) методикалар натижалари орасида юқори корреляция мавжуд.

Экспериментал тадқиқотлар натижасида К.Уотс ҳаммуаллифлари билан шунга ўхшаш хулосага келдилар, аммо улар кузатилиши мумкин бўлган фарқлар тест материалининг хусусиятлари билан боғлиқ деб кўрсатадилар.

Юқорида кўрсатилганларга қўшимча қилиб шуни таъкидлаш лозимки, иккала тест шакллари таққослаш натижаларидаги фарқлар текширилувчилар танланмасининг хусусиятларига (текширилувчиларнинг ёшлари, уларнинг жинси, диагностиканинг техник воситаларига муносабати) ва компьютерли тестдан ўтказиш жараёнлари, уларнинг техник имкониятлари, вазифаларни ақс эттириш шакллари ва бошқа кўплаб омиллар билан ҳам боғлиқ.

Кейинги йилларда экспериментал натижаларни қайта ишлаш учун бир қанча махсус статистик пакетлар яратилган. Улар орасида кенг тарқалган BMDP, SAS, SPSS, шунингдек социологик ва психологик тадқиқот натижаларини қайта ишлаш учун қўлланиладиган — OSIRIS пакетларини кўрсатиш мумкин.

Шунингдек, эксперимент ўтказиш ва уларнинг натижаларни қайта ишлаш учун SuperCalc, Lotus 1-2-3, QuadraPro, Microsoft Office таркибига кирувчи дастурлардан фойдаланиш мумкин.

Ривожланган мамлакатларда, шу жумладан АҚШда психолог талабаларни ҳисоблаш техникаси ва дастурлаштириш асосларига ўқитиш XX асрнинг 60 йилларида бошланган. Ҳозирги вақтда компьютерлар университетларнинг психология факултети битирувчилари учун оддий ва зарурий воситага айланган. Улар дастурлаштириш тиллари, дастурий

таъминот яратишнинг замонавий технологиясини биладилар ва турли амалий пакетлар, шу жумладан математик статистика, билан ишлаш кўникмаларга эгалар.

Мамлакатимиздаги психологлар тайёрловчи олий ўқув юртларида психологик маълумотларни қайта ишлашда компьютер дастурларидан фойдаланиш билан боғлиқ ўқув предметларининг ўқув режаларига киритилиши бу борада катта кадам бўлди. Бўлажак мутахассислар турли экспериментал натижаларни қайта ишлашда Microsoft Office таркибига кирувчи дастурлардан (масалан Excel) ва махсус дастурлардан фойдаланиш кўникма в малакаларига эга бўлишлари лозим. Шундай махсус дастурлардан бири SPSS дастуридир.

Шуни таъкидлаш жоизки, психологик маълумотларни қайта ишлашда компьютер дастурларидан, шу жумладан SPSS дастуридан фойдаланиш бўйича ўзбек тилида материаллар мавжуд эмас.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда ушбу мақолада SPSS дастуридан фойдаланишга доир маълумотларни имконият доирасида фойдаланиш амалиётчи психологларнинг касбий компитентлигини шакллантиришда жуда муҳим аҳамият касб этиши ўз тасдиғини топди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. СПб., 2004.
2. Наумов Н.Д. Психолого-педагогические проблемы компьютерной диагностики мышления.// Вопр.психол.,1992. № 2, - С. 127-132.
3. Психологическая диагностика: Проблемы и исследования / Под ред. К. М. Гуревича. - М., 2006. 232 с.

МОББИНГ, БУЛЛИНГ, ХЕЙЗИНГ - РУХИЙ СИНИШ.

Рустамова П.Т.

педагог – психолог, катта ўқитувчи.

“ТАНЗИЛАНДИЯ” хусусий М.Т.М. психологи.

*Жажжи юрагимнинг катта армони
Қийнама мени, ёшлама кўзим
Оёгим занжирбанд, йўқдир дармони
Жаҳолат дунёни ҳохламас кўзим.*

*Кўзим қувончлари - соғиндим сизни
Жон ато этинг!!! – синиқ руҳимга
Жонланмасман балки, камситар бизни
Хақорат, таъзиқлар - озор руҳимга*